

DOSARUL EPURĂRILOR DE LA UNIVERSITATEA „CUZA VODĂ” DIN IAȘI: CAZUL RADU VULPE (1945)*

de DĂNUȚ DOBOȘ

Istoria învățământului superior în primele decenii de după cel de-al doilea război mondial a fost influențată, în mod fatal, de evoluția social-politică a României în perioada respectivă, evoluție care a consemnat în principal suprimarea democrației și instaurare regimului comunist-totalitarist. Universitatea „Cuza Vodă” din Iași nu a putut evita impactul comunizării societății românești, unul din primele efecte fiind provocarea unei instabilități foarte pronunțate în rândurile corpului profesoral, ce a avut drept consecință acțiunea reușită de substituire a vechii elite universitare cu cadre noi, procomuniste.

În 1945, la Universitatea „Cuza Vodă” din Iași, un număr de 30 de universitari au fost îndepartați abuziv

de la catedre pe baza unor acuzații politice susținute juridic de câteva legi de „purificare” a administrației publice adoptate în spiritul prevederilor Convenției de Armistițiu. Legislația purificării administrației publice a țării reflecta, în ansamblul său, exclusiv punctele de vedere ale Partidului Comunist Român, prin reprezentantul său Lucrețiu Pătrășcanu, ministru al justiției, promotor au unei epurări radicale în administrația publică românească.

Comisia de epurare de la Universitatea ieșeană a avut în componența sa pe profesorul Alexandru Myller, rectorul Universității, ca președinte, iar membri pe profesorii Iorgu Iordan (Facultatea de Litere și Filosofie) și Gh. Zane (Facultatea de Drept), ultimul fiind înlocuit la data de 24 ianuarie 1945 cu profesorul Andrei Oțetea

* În continuarea rubricii destinate a face cunoscute vederi critice asupra arheologiei și istoriografiei perioadei antice a istoriei României și a „istoriei” acestei istoriografii, publicăm acum Dosarul epurării profesorului Radu Vulpe din 1945, care prin osteneala și competența d-lui dr. Dănuț Doboș a fost scos recent la lumină (REDAȚIA).

Radu Vulpe în 1939.

(Facultatea de Litere și Filosofie). Fapt recunoscut și la vremea respectivă, activitatea comisiei de epurare ieșeană a depășit cu mult în ceea ce privește activitatea zelului comisiilor similare de la București și Cluj.

Se poate observa în continuare că, în majoritatea cazurilor, așa-zisele investigații ale comisiei de epurare reprezentau în fapt o veritabilă campanie de discreditare și marginalizare a profesorilor ieșeni, cărora le-au fost aduse acuzații de natură politică, probate cu fragmente din declarații și articole care să permită acuzațiile de fascism ori legionarism.

Memoriile justificative adresate de universitarii respectivi comisiei de epurare au reprezentat de fapt unica tentativă a acestora de a se disculpa și apăra în fața valului de licențieri de la catedre. Aceste memorii nu au fost luate în considerație de către membrii comisiei. Se cuvine să subliniem că demersul justificativ avea drept obiectiv dovedirea nevinovăției în raport cu legile purificării administrației publice.

De la dosarul epurărilor de la Universitatea din Iași lipsește procesul-verbal nr. 5 conținând propunerea de licențiere a profesorului Radu Vulpe de la Facultatea de Litere și Filosofie. S-au păstrat însă, în ciornă, întrebările care i-au fost adresate universitarului ieșean cu ocazia audierilor din ianuarie 1945. Cu acest prilej profesorul Radu Vulpe a fost acuzat, printre altele, de a fi cerut într-un presupus Consiliu al Facultății de Litere și Filosofie (mai 1944) „pedepsirea” profesorilor care semnaseră Memoriile universitarilor adresat Mareșalului Ion Antonescu. În cadrul aceluiași „audier” i-au fost imputate calitatea sa de membru al Consiliului de Administrație al Postului de Radio „Moldova” din Iași, precum și activitatea în cadrul Serviciului SCOD (Serviciul de Capturi Odessa) al armatei regale române.

Nu i-au fost iertate nici unele presupuse „facilități” și „favoruri” deosebite obținute la vremea respectivă din partea ministrului Ion Petrovici. „Judecătorii” săi, constituiți în Comisia de Epurație (Al. Myller, A. Oțetea, I. Jordan), au opinat că profesorul Radu Vulpe fusese ilegal numit în funcțiile de decan al Facultății de Litere și Filosofie și membru în Consiliul de Administrație al Teatrului Național¹.

Dintr-un anume punct de vedere, de altfel nu lipsit de importanță, situația profesorului Radu Vulpe era comparabilă cu cea a profesorilor N. Deșcovici, Ștefan Berechet, Gh. Cristescu (Drept), Al. Boldur, P. Caraman (Litere și Filosofie), Ioan Șandru (Științe), care activaseră în diferite etape ca trimiși ai Universității și ai statului român pe frontul antisovietic. În contextul social-politic al anului 1945, acuzațiile de antisovietism aduse universitarilor români, privitoare la participarea acestora la război pe frontul de răsărit, acuzații ce ar fi putut și chiar au adus la arestarea unora dintre incriminați, nu au putut fi sprijinite documentar, dată fiind superficialitatea și graba pe care s-au desfășurat lucrările „Comisiei de epurație”².

Membrii comisiei nu s-au informat direct de la Marele Stat Major al Armatei – excepție făcând cazurile Cristescu și Șandru – cu privire la participarea efectivă a universitarilor în cadrul serviciilor armatei pe frontul de răsărit.

Excesul de zel al epuratorilor a condus în final la incriminarea laturii publicistice a activității profesorului Radu Vulpe și mai ales a conferințelor, articolelor și studiilor

¹ FAS Iași, Fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dos 9/1944–1945, f. 12.

² Idem, dos 10/1945, f. 39.

care afirmau răspicat drepturile inalienabile ale poporului român asupra teritoriilor răpite în anul 1940 de către sovietici, lansând totodată ideea necesității combaterii acțiunilor revizioniste ale „neprietenilor” țării noastre printr-o argumentație științifică, menită să sublinieze solidaritatea istorică dintre elementul românesc și spațiul geografic unde s-a dezvoltat acesta³.

O acuzație importantă ce i-a fost adusă profesorului R. Vulpe, în lipsa oricăror evidențe, a fost aceea de a fi cerut Facultății de Litere și Filosofie să-și retragă propunerea de acordare a Premiului Nobel președintelui american Fr. D. Roosevelt imediat după bombardarea de către americani a Universității din București.

Primul care a demonstrat – încă din iunie 1945 – ilegalitatea licențierii profesorului Radu Vulpe a fost colegul său, profesorul Petru Caraman. În martie 1946 acesta făcea cunoscută situația materială disperată a profesorului Vulpe care odată cu decizia de licențiere primise asigurările profesorului A. Oțetea că „... nu va fi atins în drepturile sale materiale și nu va fi lăsat să moară de foame (...)”⁴. „Spre regretul meu -- declara D. Bădărău într-o ședință a Consiliului profesoral din 8 martie 1946 – și cred că al nostru al tuturor, aflu că dl. Vulpe nu primește nici un ban de nicăieri și că a fost lăsat pur și simplu să moară de foame. Nu este aceasta o chestiune care să ne facă onoare”⁵.

Au urmat două tentative de reintegrare a profesorului Radu Vulpe la Universitate, ambele în aprilie, respectiv octombrie 1946, la propunerea Consiliului profesoral, însă nici una nu a primit avizul ministrului Ștefan Voitec⁶.

Cu prilejul respectivelor tentative, unica împotrivire a fost aceea a profesorului C. Balmuș care declarase textual în martie 1946 cu privire la Cazul Vulpe „(...) am cerut îndepărtarea lui din învățământ pentru a nu mai fi în contact cu tineretul. Consider pe dl Vulpe primejdios pentru educația tineretului (...)”⁷, ignorând în mod voit cele ce se petreceau la București, unde profesorii Tr. Herseni, V. Nitzulescu, Tr. Brăileanu – cunoscuți pentru simpatiile lor pro legionare și pro Antonescu –, fuseseră reîntrași la catedre.

Să amintim faptul că, în anul 1944, profesorul epurator C. Balmuș l-a acuzat grav pe colegul său de facultate Radu Vulpe, în două articole intitulate „Epurație în Universitate” și publicate în ziarul „Victoria”, unde cerea excluderea din învățământ a profesorului Radu Vulpe și chiar traducerea sa în fața Tribunalului Poporului⁸.

În respectivele articole profesorul C. Balmuș aduce colegului său de facultate incriminări grave de genul „unul din servii cei mai devotați al regimului despot impus țării de Antonescu”, „elev sânguincios al legionarilor”, „propagandist al unor idei de origine nazistă”, „în materie de politică externă imperialist”, atribuindu-i în același timp chiar o presupusă și ridicolă idee cu privire la „drepturile românilor asupra Constantinopolului”. După propriile mărturisiri, profesorul Radu Vulpe arăta în ianuarie 1945 că cea mai dureroasă învinuire care i-a fost adusă de colegul său de

³ Ibidem, f. 42–53.

⁴ Idem, Fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Facultatea de Litere și Filosofie, dos. 473 bis, f. 108.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem, f. 132.

⁷ Ibidem, f. 109.

⁸ Idem, Fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dos. 10/1945, f. 42.

facultate era aceea de a fi fost, pasă-mi-te, „agent provocator în slujba dictaturii antonesciene și deci în slujba nemților și polițist denunțator al propriilor săi colegi”, acuzații respinse categoric de către profesorul Vulpe⁹.

Prin atitudinea sa de denunțator, manifestată într-o situație excepțională de război și fără a se fi bazat pe probe clare și veridice, profesorul C. Balmuș încălca astfel o tradiție a vicții universitare ieșene caracterizată de o puternică solidaritate a corpului profesoral, indiferent de diferențele de opinie politică.

Dispariția brutală din Universitatea ieșeană a profesorului Radu Vulpe poate fi explicată, printre altele, prin contribuția și zelul personal al membrilor comisiei de epurare. Față de profesorul R. Vulpe, atitudinea lui Iorgu Iordan este cât se poate de nedreaptă dacă avem în vedere un fapt memorabil petrecut în timpul prigoanei legionare. Atunci profesorul Radu Vulpe a intervenit alături de profesorul Andrei Oțetea – printr-un protest, în numele Consiliului Facultății de Litere și Filosofie – față de arestarea, în septembrie 1940, a profesorului Iorgu Iordan de către poliția legionară, atrăgându-și prin acest gest „insinuări amenințătoare” în presa ieșeană. În memoriul său justificativ din 10 ianuarie 1945, unde și-a expus și ideile mai sus cunțate, profesorul Radu Vulpe arată: „Cine a trăit acea atmosferă de lași știe că un asemenea gest nu era lipsit de risc. Dl. Balmuș, în acea epocă, deși se afla în localitate, se abținea de a participa la funeraliile regretatului Petre Andrei, din teama naivă de a nu fi bănuțit de idei democratice, ar fi cel înai indicat să aprecieze atitudinea mea de atunci ...”¹⁰.

Deosebit de nedreaptă s-a dovedit a fi atitudinea rezervată sau chiar potrivnică față de Radu Vulpe a profesorului Andrei Oțetea. Un fapt mai puțin cunoscut este acela că, la sfârșitul unei ședințe a Senatului universitar ieșean de la Alba Iulia din 24 mai 1944, unde universitarii ieșeni au propus nesușinerea candidaturii la Premiul Nobel pentru Pace a președintelui american Fr. D. Roosevelt, profesorul Andrei Oțetea a inițiat propunerea ca discuțiile respective să nu fie consemnate în procesul-verbal al ședinței; reconstituirea tendențioasă a acestora de către membrii comisiei de epurare a fost contestată de către cea mai mare parte a corpului profesoral. Profesorul Andrei Oțetea a participat și la discuția care a avut loc la Zlatna – Alba Iulia în data de 1 august 1944, discuție în care s-au adus unele critici față de inițiativa de realizare a unui memoriu către mareșalul Ion Antonescu. După afirmațiile profesorului Radu Vulpe, reconstituirile ulterioare ale acestei discuții – unul din capetele de acuzare invocate de către comisia de epurare – au fost la fel de distorsionate și voit exagerate, reprezentând în realitate „o furtună într-un pahar cu apă”. Nici această a doua discuție nu a fost consemnată în vreun proces verbal¹¹.

La fel de vinovat, față de epurarea profesorului Radu Vulpe, a fost și rectorul Al. Myller, care a lăsat în permanență de înțeles că era convins de faptul că făcea un act de justiție necesar la vremea respectivă. În scrisoarea de demisie a rectorului Al. Myller, datată 31 iulie 1945, acesta îi împărtășea ministrului Ștefan Voitec surprinderea sa față de atitudinea profesorilor Facultății de Litere și Filosofie în favoarea lui Radu Vulpe¹².

Excesele din activitatea comisiei de epurare au fost respinse chiar în data de 10 ianuarie 1945, anterioară epurării sale, de către profesorul Radu Vulpe. Astfel, el îi acuza pe colegii săi epuratori de lipsă de onestitate prin recurgerea la un procedeu

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² Idem, Fond personal „Al. Myller”. Adrese și scrisori oficiale, f. 104.

absolut „dezonorant”, folosirea în sprijinul acuzațiilor aduse persoanei sale a unor clemente din unele discuții prietenești, colegiale, făcute apoi publice prin presă, într-o manieră vădit exagerată; se dovedea astfel reaua credință în interpretări denaturate și chiar neadevărate sau chiar citate false interpuse între ghilimele¹³.

Profesorul Radu Vulpe a fost epurat din învățământul superior la data de 25 ianuarie 1945.

ANEXA

Memoriul profesorului Radu Vulpe
adresat Comisiei pentru „purificare”
la data de 8 ian. 1945

Prof. Radu Vulpe
Facultatea de Filosofie
și Litere din Iași
evacuată la Zlatna

8. ian. 1945

MEMORIU

către Comisia pentru Purificarea Administrațiilor
Publice, de pe lângă Universitatea „Cuza Vodă” din Iași

Domnule Președinte,

Ca urmare la adresa Dv. circulară imprimată, trimisă prin Facultatea de Filosofie și Litere din Iași cu nr. 1124/944, cu privire la situația personalului Universității față de dispozițiile legii pentru purificarea aparatului de Stat, am onoarea de a vă declara cele ce urmează:

a) *Nu m-am pus niciodată în slujba hitlerismului și fascismului sub nici o formă, nici prin acțiuni proprii, nici din ordin și n-am slujit nici un moment interesele străine de acelea ale națiunii române.*

Activitatea mea publică, manifestată prin conferințe și prin scris, a fost de ordin academic. Dacă, prin natura preocupărilor mele, istorice, am fost pus în situația de a atinge probleme de actualitate (în lucrările și conferințele mele de caracter vulgarizator), a fost numai în legătură cu drepturile națiunii române, combătând acțiuni revizioniste de peste hotare și scoțând în evidență solidaritatea istorică dintre elementul românesc și spațiul geografic pe care el s-a dezvoltat. În asemenea manifestări publice, nu am militat pentru nici un concept social, pentru nici o acțiune politică internă sau externă și nici n-am afirmat atitudini antisemite ori rasiste. Iar la catedra mea de Arheologie și Preistorie n-am desfășurat decât o activitate strict științifică de specialitate.

Nu am avut o legătură, de nici un fel, cu vreo autoritate străină, militară, politică ori diplomatică. N-am făcut parte din „Asociația româno-germană”. În domeniul cultural, am întreținut legături strânse îndeosebi cu misiunea intelectuală franceză și cu institutele de cultură italiană din țară. Din Asociația culturală anglo-română din Iași, a cărei activitate a fost întreruptă de evenimente, mă consider încă a face parte. Cu institutele germane de știință din Iași și București am avut relații mai mult protocolare. În afară de hotare, n-am întreținut decât relații de corespondență de ordin științific cu învățații din specialitatea mea din Anglia, Germania, Franța, Italia etc.

b) *Nu am militat, sub nici o formă, în vreo organizație politică sau paramilitară, legionară sau fascistă sau hitleristă, nici nu am contribuit în vreun fel la instaurarea dictaturii în România*

Singura organizație politică din care am făcut parte, încă din 1930, e partidul național-liberal. Convingerile mele, indiferent de legăturile cu acest partid, sunt naționale și liberale, considerând că „Drepturile Omului” vor constitui totdeauna îndreptarul ideal al societăților. Am primit în tinerețe o educație cercetășească, pornind de la principiile liberale al lui Baden Powell și niciodată nu m-am abătut,

¹³ Idem, Fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Rectorat, dos. 10/1945, f. 43.

în viața mea socială, de la etica acestor principii, bazată în primul rând pe respectul persoanei, părerilor, bunurilor și drepturilor semenilor noștri, fără deosebire de clasă socială, de credință și de avere. Ținând foarte mult la libertatea mea de critică și de opinii și fiind adversar al oricărui spirit sectar, n-aș fi putut face parte niciodată dintr-o organizație de caracter extremist și paramilitar. De asemeni, patriotismul meu, care nu se învoiește cu amestecul străin în treburile lăuntrice ale țării, m-ar fi împiedicat să am legături cu vreo organizație fascistă ori hitleristă.

c) *Nu am militat propagând idei contra principiilor democratice, nici nu m-am lăsat influențat de asemenea idei în exercițiul funcțiunii mele, nici nu am săvârșit presiuni, acte de teroare, schingiuri sau omoruri.*

Respectuos față de opiniile altora, chiar dacă se opun convingerilor mele, n-am fost niciodată stăpânit de pasiuni politice ori sectare. Am ținut să-mi îndeplinesc cu obiectivitate, legalitate și umanitate însărcinările pe care le-am avut, fie la catedră, la examene, în consiliul sau comisii, fie în calitate de comandă în organizația oficială „Frontul Național Studentesc” (1939–1940), fie ca Prodecan al Facultății (1942–1944), fie ca Locotenent de rezervă mobilizat în cursul războiului la est de Nistru (1941–1942). În această ultimă calitate fiind încadrat în Serviciul de Captură al Armatei, unitate operativă de front, am făcut tot ce mi-a stat în putință ca să atrag atenția forurilor superioare asupra necesității morale de a se respecta averea instituțiilor culturale din Transnistria, izbutind să reduc foarte mult ridicările de obiecte din Muzeul istorico-arheologic din Odessa, la care fusesem repartizat. Cu prilejul activității mele militare la Odessa, mi-am dat mari silințe, ori de câte ori mi s-a prezentat ocazia, ca să ușurez situația cetățenilor locali cu care am venit în legătură, fie procurându-le mijloace de trai, fie intervenind pe lângă autoritățile noastre pentru nevoile lor. În aceste privințe, numerosul personal al Muzeului, cu deosebire, îmi datorește foarte mult. Destul de mulți odessitani au a-mi aduce mulțumiri; nici unul n-ar putea să-mi aducă nici cea mai mică învinuire pentru vreo nedreptate suferită.

d) *Numirea mea ca profesor universitar a fost perfect legală*

Am fost numit profesor definitiv la Catedra de Arheologie și Preistorie de la Facultatea de Filologie și Litere din Iași, la 1 octombrie 1939, pe bază de concurs, prin Decretul Regal nr. 2831/1939 (cf. Mon. Ofic. nr. 167/1939. VII. 22, p. 4560 și nr. 197/28. VIII. 1939, p. 5152–5156).

După numirea la catedră, n-am avut decât preocupări didactice și științifice, ținându-mă departe de orice fel de activitate politică. N-am primit decât însărcinări de ordin cultural. N-am deținut nici o funcție politică, niciodată, sub nici un regim. În cursul războiului actual, atât înainte cât și după data de 23 august 1944, am înțeles să-mi fac datoria față de țară și de națiune, urmând drapelul țării și arătând spirit de devotament și de disciplină față de tron.

Primiți, vă rog, Domnule Președinte, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

Prof. Radu Vulpe

Facultatea de Filosofie și Litere
din Iași (evacuată la Zlatna)

Arh. St. Iași – *Fond Universitatea „Al. I. Cuza” – Rectorat*
dos. 10/1945, f. 39–41.

LE DOSSIER DES „PURIFICATIONS POLITIQUES” DE L’UNIVERSITÉ „CUZA VODĂ” D’IAȘI: LE CAS RADU VULPE (1945)

RÉSUMÉ

L’auteur a examiné les documents par lesquelles le Professeur Radu Vulpe, qui a conduit à l’Université d’Iași, la chaire d’archéologie et d’histoire ancienne entre 1939 et 1945, a été destitué par le régime communiste récemment instauré. Ces documents étaient des déclarations mensongères ou malveillantes. L’auteur fait connaître aussi le mémoire que le professeur Radu Vulpe a rédigé pour se défendre, mais qui n’a pas eu de suite.